

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-69-70>

УДК 631.147:338.48

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО ТА АГРОТУРИЗМ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА ВЗАЄМОВПЛИВ

ORGANIC PRODUCTION AND AGRITOURISM: INTERCONNECTION AND INTERINFLUENCE

Стадник Мирослава Євгенівнакандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет природокористування
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5383-5648>**Кожушко Петро Іванович**аспірант,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-3794-7431>**Stadnyk Myroslava**

Lviv National Environmental University

Kozhushko Petro

Lviv Polytechnic National University

У представлений статті визначено суть поняття «органічне виробництво» та розкрито принципи ведення органічного сільського господарства. З'ясовано суть таких понять як «сільський туризм», «агротуризм», «фермерський туризм», «органічний туризм», «зелений туризм», «екотуризм» та описано їх ієрархію. Обґрунтовано наявність двостороннього зв'язку між рівнем розвитку органічного виробництва та агротуризму. Визначено основні категорії вітчизняних та іноземних туристів, які віддають перевагу агротуризму. Розглянуто способи популяризації агротуризму в європейських країнах та напрями його розвитку в Україні. Визначено основні інноваційні підходи до розвитку агротуризму, зокрема формування «зелених маршрутів», створення туристичних аграрних кластерів, проведення еко- та гастрофестивалів.

Ключові слова: органічна продукція, органічне виробництво, принципи органічного сільського господарства, туризм, агротуризм, сільський туризм, екотуризм, зелений туризм.

The relevance of studying the interconnection between organic production and agritourism is determined by general trends in societal development, focused on healthy eating and a healthy lifestyle. Agritourism ensures the sale of organic agricultural products, while the places and process of their production become objects of interest for tourists. The reverse connection is ensured by increasing demand for organic products among a growing number of agritourists. Organic production and agritourism together ensure the sustainable development of the country's economy. The purpose of the presented article is to study the interconnection between organic production and the development of agritourism. In the research process, general theoretical research methods were applied: dialectical, analysis and synthesis, induction and deduction, abstraction and concretization, comparison and systematization. The presented article defines the essence of the concept of "organic production" and reveals the principles of organic agriculture. The essence of concepts such as "rural tourism", "agritourism", "farm tourism", "organic tourism", "green tourism" and "ecotourism" is clarified, and their hierarchy is described. The existence of a two-way connection between the level of organic production development and agritourism is substantiated. The main categories of domestic and foreign tourists who prefer agritourism are identified. Methods of promoting agritourism in European countries and directions for its development in Ukraine are considered. Key innovative approaches to agritourism development are outlined, including the formation of "green routes", the creation of agricultural tourism clusters, and the organization of eco- and gastro-festivals. The results of the conducted research are of interest to scholars and practitioners involved in the issues of organic agricultural production and tourism development, particularly agritourism. The outlined directions of the interconnection between organic production and agritourism require further study and clarification.

Keywords: organic products, organic production, principles of organic agriculture, tourism, agritourism, rural tourism, ecotourism, green tourism.

Постановка проблеми. Орієнтуючись на здоровий спосіб життя та здорове харчування, безпечно для життя та здоров'я людини, людство частіше обирає органічну продукцію. Натомість, це стимулює розвиток органічного виробництва та інших дотичних галузей економіки. Стосується це і сфери туризму з ряду причин: зростання чисельності туристів вимагає збільшення обсягів виробництва та постачання якісних безпечних продуктів харчування, а за вибором туристів часто це органічні продукти; сама органічна продукція, підприємства з її виробництва та споживання можуть стати туристичними об'єктами для окремих видів туризму (гастро-, агро-, еко-, зеленого чи сільського, креативного та інших), фестивалів, ярмарків тощо); набувають популярності у світі та в Україні органічні ферми та ресторани і кафе, які позиціонують себе як заклади, які пропонують страви з органічних продуктів. Розвиток виробництва органічної продукції також сприяє збереженню довкілля, як безпечного середовища для життєдіяльності людини, а також як привабливої дестинації для туристів і розвитку сталого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми органічного сільськогосподарського виробництва свого часу вивчали В. Артиш, Н. Берлач, С. Журавель, Н. Коваленко, О. Кругляк, Н. Макаренко, Л. Мармоль, Б. Матвійчук, Ю. Нікітюк, О. Рудницька, П. Саблук, І. Ткачук, Н. Фещенко, В. Шлапак та інші.

Розвиток туризму, зокрема аграрного, що безпосередньо пов'язаний із органічним виробництвом привертає увагу таких науковців як А. Амоша, В. Биркович, М. Бойко, І. Власенко, В. Васильєв, В. Гловацька, П. Горішевський, О. Дмитрук, Ю. Зінько, Г. Іваницька, С. Кузик, В. Липчук, О. Лукомська, Я. Маєвський, М. Мальська, Л. Мармоль, Л. Матвійчук, О. Міщенко, М. Рутинський, В. Ткачук, В. Худо, Г. Шимечко та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значне число напрацювань вітчизняними та іноземними вченими щодо зазначеної проблематики залишається не до кінця з'ясованим питання взаємозв'язку виробництва органічної продукції та розвитку туризму, їх взаємозалежності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вивчення взаємозв'язку виробництва органічної продукції та розвитку агротуризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поширення виробництва органічної

продукції почалось з європейських країн – Данії, Швеції та Нідерландів, населення яких віддає перевагу споживанню натуральних продуктів, вирощених на місцевих фермах. Набув популярності даний тренд і в Україні. На даний час на прилавках наших магазинів зустрічається продукція з відповідним маркуванням. З'явилися вітчизняні екоресторани та страви у меню закладів харчування, для приготування яких все частіше використовується місцева фермерська органічна продукція. Фермерські господарства почали диференціювати свою діяльність, долучаючись до агротуризму.

У Законі України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» зазначається: «органічне виробництво – це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (у тому числі всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, обробка, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

У 2005 році Генеральна Асамблея Міжнародної федерації сільськогосподарського органічного руху схвалила принципи органічного сільського господарства, а саме [2]:

1. Принцип здоров'я (на здоровому ґрунті ростуть здорові рослини, які забезпечують здоровими продуктами людей та тварин, підтримуючи їх здоров'я).

2. Принцип екології (органічне виробництво здійснюється з дотриманням технологій, безпечних для навколишнього природного середовища).

3. Принцип справедливості (виробництво органічної продукції здійснюється з врахуванням інтересів усіх зацікавлених сторін: фермерів, споживачів, підприємств з переробки та реалізації органічної продукції).

4. Принцип турботи (метою виробництва органічної продукції є збереження довкілля для прийдешніх поколінь).

Виробництво органічної сільськогосподарської продукції виступає потужним стимулом розвитку сільських територій, зокрема розвитку туризму. При цьому мова часто йде про агротуризм, сільський туризм, зелений туризм, екотуризм, органічний туризм тощо. Тому для подальших досліджень доцільно

детально вивчити їх суть та конкретизувати об'єкт вивчення.

Туризм класифікують за рядом ознак, зокрема за розташуванням туристичного місця виділяють сільський туризм, під яким здебільшого розуміють вид відпочинку в сільській місцевості з відвідуванням історичних, культурних, археологічних та інших об'єктів [3, с. 88]. За метою поїздки туризм, в тому числі сільський, може бути аграрним, екологічним, зеленим, органічним чи будь-яким іншим.

Найчастіше сільський туризм ототожнюють з агротуризмом, але по-перше, вони належать до видів туризму, що виділяються за різними класифікаційними ознаками, а по-друге, сільський туризм має дещо ширше поняття, оскільки агротуризм пов'язаний лише з однією сферою діяльності селян, хоч і основною, сільським господарством.

Під агротуризмом доцільно розглядати відпочинковий туризм на базі агропідприємства: фермерського господарства, кластерного утворення, гостинного двору, сільської садиби тощо з добровільною участю в процесах сільськогосподарського виробництва та переробки продукції. Таким чином, агротуризм слід вважати одним із проявів сільського туризму за метою перебування.

Оскільки, агротуристи можуть перебувати на фермах, то підвидом агротуризму є фермерський туризм, тобто відпочинковий туризм із розташуванням, харчуванням, дозвіллям та зайнятістю на фермі.

У сільськогосподарському виробництві виділяється окремо виробництво органічної продукції, і аналогічно в агротуризмі можна виділяти органічний туризм, тобто відпочинок на сільськогосподарських підприємствах, що займаються виробництвом та переробкою органічної продукції, і які здатні забезпечити туристам дотримання здорового способу життя.

Часто сільський туризм чи агротуризм ототожнюють з екологічним або зеленим туризмом. Екотуризм доцільно розглядати як вид туристичного відпочинку, подорожі з метою пізнання відносно непорушених людиною територій, які мають природничу цінність, з дотриманням екологічних норм і максимальним збереженням довкілля. Таким чином, екотуризм частково наближений до сільського органічного туризму, але екотуризм може залучати не лише сільські території, а й природні екосистеми з мінімальним антропогенним впливом.

Дуже близьким до екотуризму є зелений туризм. Часто дослідники просто заміняють ці терміни один одним. Хоча, окремі дослідники розглядають зелений туризм як «туристську діяльність на території натуральних природних ландшафтів з елементами благоустрою, де існують умови для короткочасного відпочинку (від 5–10 годин до 1–2 днів), збирання ягід та грибів, відпочинку на пляжах тощо» [4]. Виходячи з цього, зелений туризм може здійснюватись і в сільській місцевості, і на природних територіях, далеких від антропогенного впливу, при цьому він не обов'язково передбачає строгого дотримання екологічних норм. Тому зелений туризм може охоплювати і сільський, і екологічний туризм.

З врахуванням усіх наведених характеристик видів туризму, слід зазначити, що саме агротуризм і його складова органічний туризм найбільш залежні від стану та тенденцій розвитку виробництва і реалізації органічної продукції.

Агротуризм має надзвичайне значення для економіки країни, адже сприяє інтенсифікації економіки села, розвитку органічного агро-виробництва, зміні структури економіки села та вдосконаленню сільської інфраструктури, збуту органічної сільськогосподарської продукції, збільшенню кількості робочих місць, зростанню зайнятості та доходів сільських жителів, вирішенню демографічних проблем села, збереженню природного середовища, місцевих традицій, культурної спадщини тощо.

Агротуризм активно розвивається у світі, належить до п'ятірки стратегічних напрямів розвитку світового туризму. Дані Всесвітньої туристичної організації (WTO – World Tourism Organization) свідчать, що щорічні темпи зростання світових обсягів аграрного туризму становлять 10–20%, а в структурі міжнародного туризму він займає 10–15% [5].

Агротуризм є промисловістю майбутнього, в яку варто інвестувати, так як він значною мірою впливає на інтенсифікацію локальної економіки, а також допомагає зберігати природне середовище, ландшафт, місцеві культури та традиції [6, с. 147].

Агротуризм так популярний у Європі до повномасштабного вторгнення також досить активно розвивався і в Україні. Агротуризм приваблює як громадян України, так й іноземців. Серед співвітчизників агротуризмом здебільшого цікавляться малозабезпечені особи, яким не вистачає коштів на відпочинок в дорогих пансіонатах та за кордоном;

бізнесмени, які хочуть відпочити в спокої ближче до природи, або які не можуть витратити час на тривалі закордонні відпустки; батьки школярів, які проти відпочинку своїх дітей в таборах зі значним скупченням дітей. Іноземні туристи також люблять відпочинок в українському селі. Часто це ділові люди, які віддають перевагу саме відпочинку на природі у тиші та спокої; транзитні туристи; іноземці, які приїхали в українське село до родичів, друзів чи відвідати місця проживання предків тощо.

Як зазначає В. О. Дуга: «Загалом агротуризм сьогодні підтримують 33 країни світу, об'єднані рухом WWOOF (англ. World Wide Opportunities on Organic Farms, тобто «Всесвітні Можливості на Органічних Фермах», або Willing Workers on Organic Farms, тобто «Добровільні Працівники на Органічних Фермах»). Це набір міжнародних програм, що дозволяють поєднати туризм з роботою в органічному сільському господарстві. Суть таких програм полягає в обміні праці на житло і харчування. Добровільний працівник працює на фермі 4-6 годин на день, в обмін на що фермер-господар надає йому житло та харчування. При цьому ні фермер, ні доброволець не платять один одному» [7, с. 465].

Розвиток агротуризму за рахунок популяризації органічного агровиробництва в європейських країнах здійснюється по-різному. В Італії набули широкої популярності винно-гастрономічні тури; догляд за виноградниками; збирання винограду та виготовлення вина з нього; збір оливки, їх заготівля та виготовлення оливкової олії; виробництво домашніх макаронів; випікання домашнього хліба; сироваріння; рекреаційний відпочинок на «фермах краси»; виготовлення трюфельів; вирощування равликів та жаб тощо. В Австрії для агротуристів можуть запропонувати випас худоби на мальовничих австрійських луках; доїння худоби або виготовлення молокопродуктів; збір та заготівля альпійських трав, виготовлення чаїв з них; збір лісових ягід. У Болгарії туристи можуть збирати пелюстки троянд та брати участь у виготовленні трояндової олії; брати участь у вирощуванні органічної продукції чи догляді за тваринами; виготовляти сир і бринзу тощо. Таким чином, у кожній країні розроблено агротурпродукти для популяризації виробництва органічної продукції [7].

На відміну від європейців українців цікавлять агротури на вихідні, а не на увесь період

відпустки. Привабливими є агротури за принципом «збери сам», тобто на період збору врожаю; тури в господарства, що виготовляють органічні молочні продукти; відпочинок в екосадибах та екоресторанах, споживаючи органічну продукцію тощо.

У зв'язку виробництва органічної продукції та агротуризму прослідковується також зворотній зв'язок: розвиток агротуризму сприяє вдосконаленню ферм, розширенню та інтенсифікації виробництва органічної продукції, розвитку ринку органічної продукції, подальшої популяризації здорової органічної їжі серед місцевого населення та в світі.

Даючи додатковий дохід в міжсезоння та забезпечуючи працівників органічних господарств зайнятістю протягом усього року, агротуризм не може претендувати на першість у спеціалізації цих господарств. Для забезпечення стабільної доходності агротуристичного бізнесу необхідно приймати не менше 50 туристів на місяць, а це досить складно навіть у період відпусток [8].

Тому агротуризм потребує застосування інноваційних підходів до пошуку шляхів забезпечення його ефективності та стимулювання росту прибутковості. Цікавим інноваційним підходом до формування туристичного продукту, що не потребує значних капіталовкладень, може стати подальше формування «зелених маршрутів» та використання їх потенціалу. «Зелений маршрут» – це локальний маршрут переважно у сільській місцевості та природних ландшафтах, створений внаслідок кооперації суб'єктів агротуризму. Вони можуть проходити вздовж річок, природних стежок, історичних маршрутів тощо [8, с. 111].

«Зелені маршрути» повинні відповідати певним вимогам:

- вони повинні бути тематичними, мати логотип і назву та відповідати принципу екологічності;
- маршрут потребує маркування;
- доцільно створити сайт для маршруту, окрім цього інформацію слід поширювати за допомогою листівок, буклетів, путівників тощо;
- організатори маршруту повинні гарантувати безпеку для усіх категорій туристів;
- формування та управління маршрутом слід здійснювати з одного координаційного пункту за підтримки організацій-партнерів;
- маршрут повинен вдало використовувати та природно вписуватись у місцеву інфраструктуру [8, с. 111].

Кластерні моделі розвитку туристичної сфери об'єднують у собі всі організації туристичної інфраструктури, сприяючи розвитку агротуризму, органічного виробництва, регіону та підвищуючи їх привабливість для туристів та інвесторів. Важливою умовою ефективного функціонування агротуристичного кластера є наявність зв'язків та взаємодовіри між його учасниками.

Досить потужним інноваційним напрямом розвитку агротуризму є проведення етно- та

гастрофестивалів зі збереження історичної, культурної та природної спадщини, традицій.

Висновки. Таким чином, між виробництвом органічної сільськогосподарської продукції та розвитком агротуризму існує підтверджений двосторонній зв'язок, що потребує подальшого вивчення та пошуку шляхів розвитку.

Зокрема, потребує подальшого вивчення застосування маркетингових інструментів для стимулювання розвитку в Україні органічного виробництва та агротуризму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України № 36 від 10 липня 2018 року (остання редакція від 26.10.2023). URI : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
2. The Four Principles of Organic Agriculture. URL : <https://www.ifoam.bio/why-organic/shaping-agriculture/four-principles-organic>
3. Сердюкова О. М. Сутність сільського зеленого туризму. *Економіка та держава*. 2014. № 3. С. 87–90.
4. Збарський В. К., Грибова Д. В. Малі форми господарювання у розвитку внутрішнього туризму України. *Вісник Черкаського ун-ту : Серія «Економічні науки»*. 2020. Вип. 2. С. 160–169.
5. Кирилов Ю. Є., Дуга В. О. Агротуристична діяльність в подальшому розвитку аграрного сектору економіки України. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки*. 2015. № 91. С. 248–254.
6. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Бабікова К. О., Білявський Г. О., Смирнов І. Г. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. 295 с.
7. Дуга В. О. Роль агротуризму в розвитку органічного виробництва. URL : <https://dspace.organic-platform.org/xmlui/handle/data/165>
8. Савенко Г. Є. Інноваційний розвиток агротуризму в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 22. С. 109–112.

REFERENCES:

1. Pro osnovni pryntsyipy ta vymohy do orhanichnoho vyrobnytstva, obihu ta markuvannia orhanichnoi produkt-sii : Zakon Ukrainy vid 10.07.2018 r. № 2496-VIII [On the basic principles and requirements for organic production, circulation and labeling of organic products: Law of Ukraine dated July 10, 2018 No. 2496-VIII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>
2. The Four Principles of Organic Agriculture. Available at : <https://www.ifoam.bio/why-organic/shaping-agriculture/four-principles-organic>
3. Serdiukova O. M. (2014) Sutnist silskoho zelenoho turyzmu [The essence of rural green tourism]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, vol. 3, pp. 87–90.
4. Zbarskyi V. K., Hrybova D. V. (2020) Mali formy hospodariuvannia u rozvytku vnutrishnoho turyzmu Ukrainy [Small forms of management in the development of domestic tourism in Ukraine]. *Visnyk Cherkaskoho un-tu : Seriiia "Ekonomichni nauky" – Bulletin of Cherkasy University: Series "Economic Sciences"*, vol. 2. pp. 160–169.
5. Kyrylov Yu. Ye., Duha V. O. (2015) Ahroturystychna diialnist v podalshomu rozvytku ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy [Agrotourism activity in the further development of the agrarian sector of the economy of Ukraine]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky – Tavria Scientific Bulletin. Economic Sciences*, vol. 91, pp. 248–254.
6. Isaienko V. M., Nikolaiev K. D., Babikova K. O., Biliavskyi H. O., Smyrnov I. H. (2014) Stratehiia staloho rozvytku (turystychna haluz) [Sustainable Development Strategy (Tourism Industry)]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 295 p.
7. Duha V. O. Rol ahroturyzmu v rozvytku orhanichnoho vyrobnytstva [The role of agrotourism in the development of organic production]. Available at : <https://www.dspace.organic-platform.org/xmlui/handle/data/165>
8. Savenko H. Ye. (2017) Innovatsiyni rozvytok ahroturyzmu v Ukraini [Innovative development of agrotourism in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, vol. 22, pp. 109–112.